

Goš, Vladimír; Karel, Jiří

Počátky Rýmařova : nový pohled na predlokační osadu města

Archaeologia historica. 2003, vol. 28, iss. [1], pp. 297-302

ISBN 80-7275-043-7

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140519>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

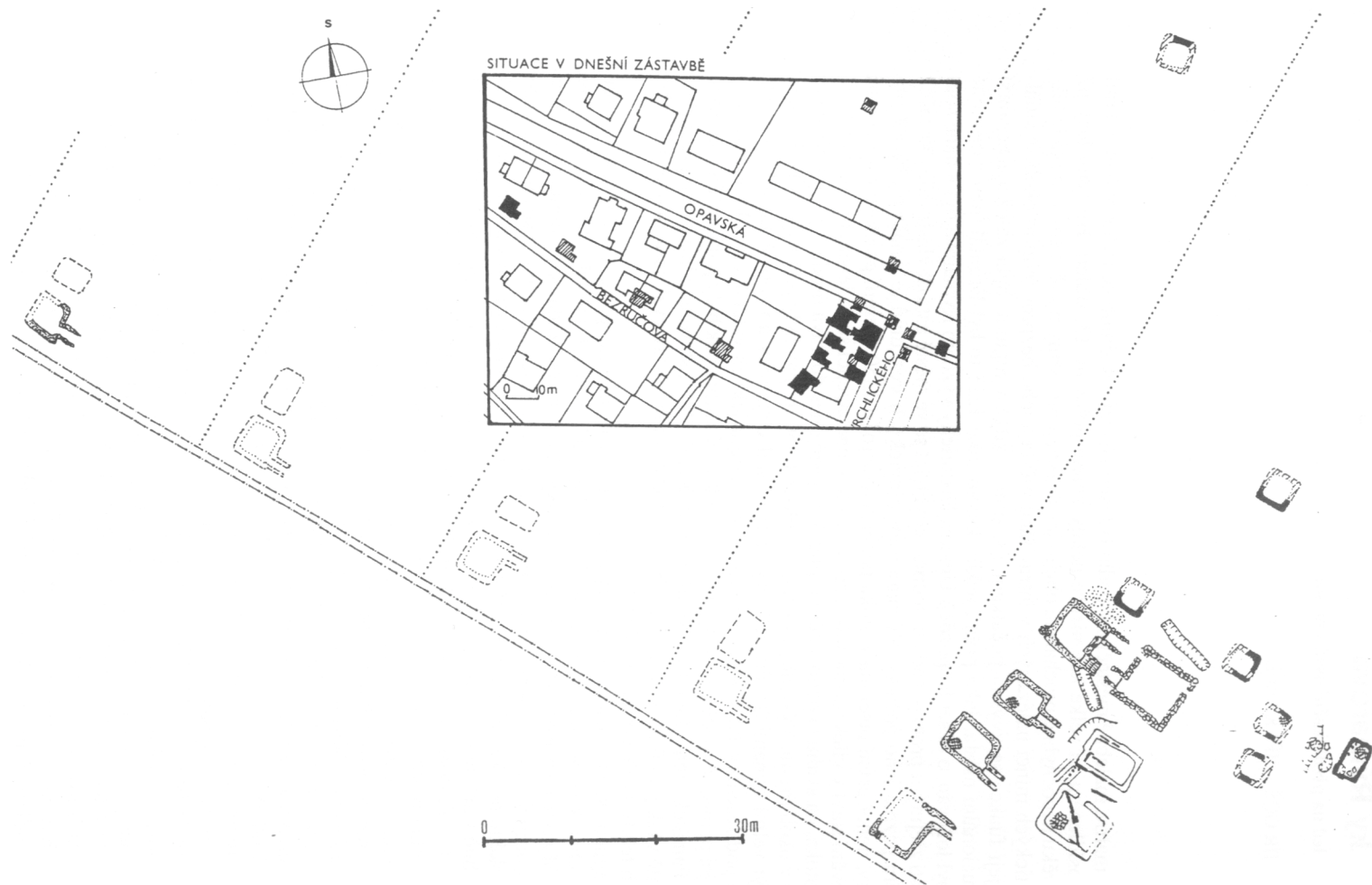
Počátky Rýmařova

Nový pohled na předlokační osadu města

VLADIMÍR GOŠ – JIŘÍ KAREL

Rýmařov, malebné městečko v podhůří Jeseníků leží v nadmořské výšce 590 m, v kraji nově osídleném za velké kolonizace někdy kolem poloviny 13. století. Hustými lesy již v pravěku nepochybně procházela obchodní stezka, jejím němým svědkem je velká kolekce antických mincí nalézáných v intravilánu města a jeho bezprostředním okolí. Aktualnost její funkce se zvýšila počátkem 13. století, když v regionu byla založena nejstarší institucionální města. Jako první, někdy kolem roku 1213 to byl Bruntál, není podstatné kde byl lokován, o deset let později Uničov. Historický význam Rýmařova byl v dané souvislosti zřejmý, a proto počátkem sedmdesátých let se ve městě ustavil vlastivědný kroužek s cílem poznat jeho počátky. Význam archeologických výzkumů je v našem případě obrovský, neboť první písemná zmínka pochází až z roku 1350. Zemní práce se zaměřily na sledování stavby vilek na dnešní Bezručově ulici, nacházející se na levém břehu Podolského potoka, na svahu exponovaném k jihu, kde ještě dnes dozrává úroda o 14 dní dříve než jinde v okolí města. Výsledky odkryvů na ploše 1 250 m² pak byly překvapivé. Podařilo se odkrýt velmi dynamický útvar, který se rozrůstal chaoticky a výrazně zasáhl do života kraje pod Jeseníky. Na základě vzájemných stratigrafických vztahů a typologie keramiky jsme jej pomocně rozdělili do čtyř fází. Výsledky výzkumu pak byly publikovány na stránkách Památek archeologických (Goš–Novák–Karel 1985), stavební aktivity na předmětné lokalitě však probíhaly dále a dnes chceme podat aktuální stav výzkumu a provést korekci našich tehdy zveřejněných výsledků.

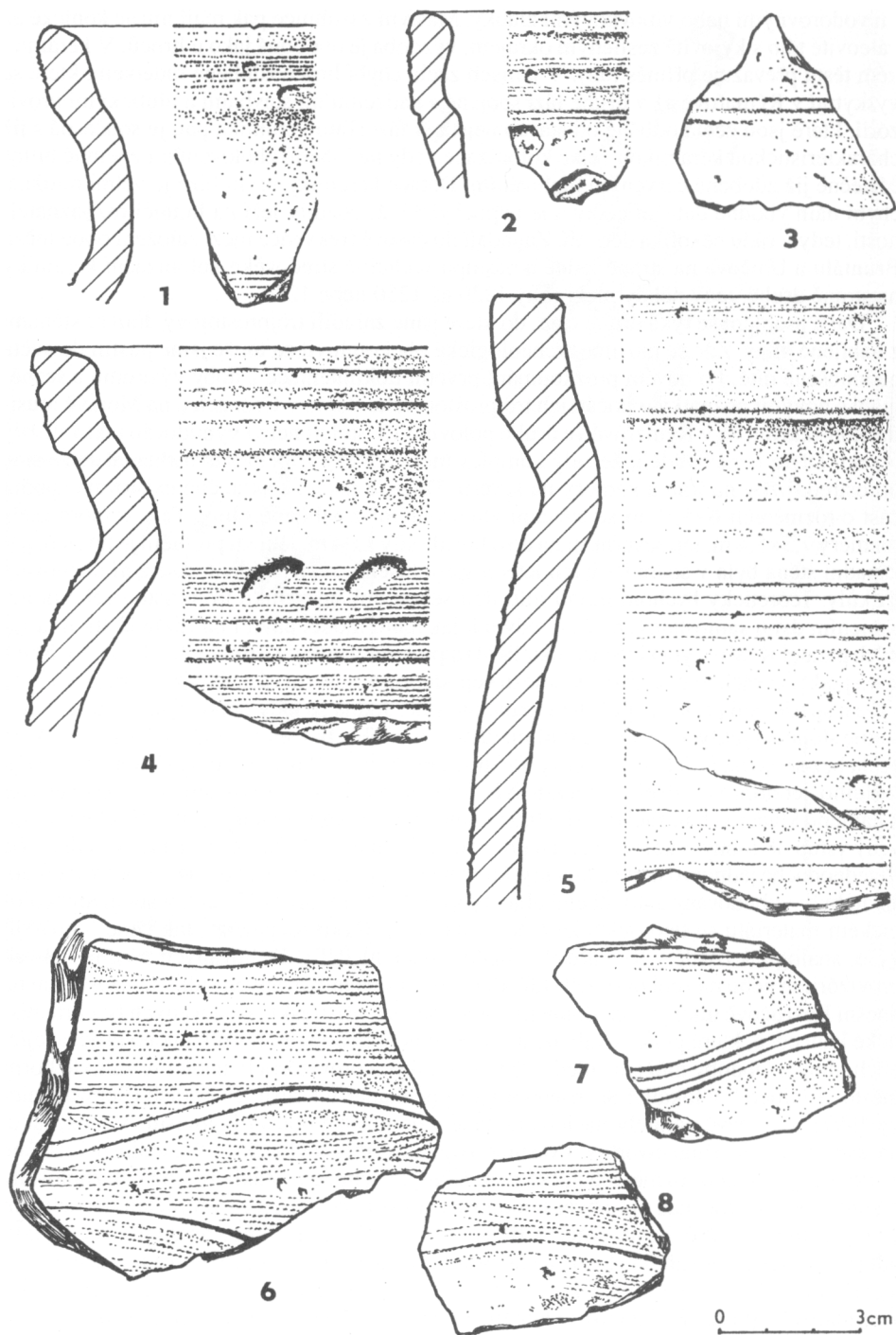
Zejména se prokázalo, že objekty jsou roztroušeny na větší ploše, dodnes stále neurčitelné, charakter osídlení se výrazně liší od doposud známých městských provizorií typu Staré Mýto u Tisové nebo Hradištka u Sekanky. Zejména postrádáme jednotící urbanistickou koncepci, ulici či náměstí a musíme se smířit s představou, že nic takového na svahu Podolského potoka nefungovalo. Máme k dispozici velmi neurované sídliště, které je nepochybně starší než institucionální město založené na druhé straně potoka na mírném pahorku. Je zajímavé, že sídliště na Bezručově ulici s ním zhruba 100 let koexistovalo, než bylo zcela opuštěno. Naše poznatky se rozšířily zejména o poznání první, tedy nejstarší fáze. Ukazuje se zcela jasně, že existence objektů obsahujících pouze keramiku starší slovanské tradice není náhodná a nejedná se pouze o statistickou chybu vzniklou při vyhodnocování nálezů. Musíme počítat s vyhraněnou, jasně definovatelnou komunitou, která se v kraji usadila před začátkem velké kolonizace v podhůří Jeseníků. Vedle již publikovaných jam můžeme ještě uvést objekty LVI a LVII zachycené při hloubení inženýrských sítí severně od zkoumané plochy. Objekt LVI má zhruba obdélníkový tvar se zaoblenými rohy o rozměrech asi 4,4×2,2–2,7 m a je zahlouben jen 0,3–0,5 m do klesajícího svahu. V rohu stavby se nalézalo ohniště s velkým ohlazeným kamenem a v sz rohu dvě kúlové jamky. Další objekt LVII byl silně poškozen, délku jedné strany odhadujeme na 4,8 m, do podloží se zahluboval asi 0,3 m. Máme tedy před sebou jednoduché objekty, jejichž obdoby nalézáme na mladohradištních sídlištích střední Evropy. Snad nejbližší analogií je řemeslnícko tržní osada v Mohelnici (Goš 1984), kde byly zachyceny obdobné prošlapané spodní části staveb s jednoduchou srubovou konstrukcí. Keramika nalezená v Rýmařově má všechny charakteristické znaky severomoravského výrobního okruhu (obr. 2). Tedy vejčité či soudkovité hrnce s okrajem ve tvaru jednoduché římsy s tělem zdobeným jednoduchý-

Obr. 1. Celkový plán odkrytých objektů v Rýmařově – Bezručově ulici. (Na základě nových arch.výzkumů upravená verze z Památek archeologických 1985.) Legenda: plná čára – objekty 1. fáze, tedy předkolonizační, prázdné, stylizované kameny – objekty 2. fáze, kolonizační, šikmé – objekty 3. fáze čárkované – částečně odkryté objekty.

mi vodorovnými nebo vlnkovými žlábkami. Masívní zásobnice pak mají mírně konické až válcovité tělo s kyjovitě zesíleným okrajem, výzdoba je obdobná jako u hrnců. V keramickém těstu převažuje příměs tuhy. V jamách zcela chybí hrnce zdobené radélkem, které se vyskytují v Rýmařově až v druhé fázi spojené s nadzemními stavbami a hlubokými provizórii, které jsou zcela odlišné od staveb nejstarší fáze. Tato keramika pak je současná s již charakteristickou keramikou velké kolonizace, tedy nádobami zhotovenými z jemné hlíny, částečně již zdobené červeným malováním. Datace keramiky první fáze je velmi obtížná, chybí nám vhodné datační celky a je nepochybné, že rozdíl leží na hranici rozpoznatelnosti, tedy v řádu několika decenií. Zapadají do časové frekvence mezi založení obou měst, Bruntálu a Uničova na straně jedné a nástupu vrcholné středověké kolonizační keramiky na straně druhé, tedy někdy mezi roky 1220 až 1250 nebo 1270.

Další problém se týká druhé fáze, do které jsme zařadili trojprostorový dům se stěnami z nabíjené hlíny. Zde se musíme archeologické obci omluvit za to, že jsme pustili do světa nedonošené dítě. Po novém prozkoumání prvotní dokumentace z doby výzkumu a seznámení s novými poznatky o počátcích trojprostorového domu v Čechách a na Moravě musíme konstatovat, že v Rýmařově ve druhé polovině 13. století nebyl vybudován takto složitý objekt. Dříve jsme uváděli, že celý komplex měl rozměry 7,8×15,7 m a skládal se ze síně uprostřed, jizby na jihu a komory na severu. Dnes je jisté, že skutečně existovala spodní část o rozměrech 6×6,16 m se stěnami zhotovenými z nabíjené hlíny. Tzv. komora měla rozměry 7,3×5,4 m, její severní stěna dosahovala síly 1,04 m. Hlavní problém je tzv. síň, její západní stěna byla v sedmdesátých letech spíše tušená, zcela evidentně se z ní dochovaly tři kůly. Teoreticky bychom mohli mít před sebou doklad vzniku trojprostorového domu spojením dvou samostatných částí, tedy tak jak tento model navrhl na základě etnografických paralel K. Moszynski (Smetánka 1994) a prakticky ověřil L. Belcredi v Bystřeci. Skutková podstata však tuto lákavou hypotézu nepodporuje. Severní část, tedy komora je o 60 cm výše a spodní síň překryta kuzelem kamenné suť. Jedná se tedy nepochybně o dva samostatně stojící objekty. Prostor mezi nimi, dříve síň, mohla být jen jednoduchým přístřeškem zcela bez spojovací funkce. Při této příležitosti bychom opět připomněli existenci severněji ležícího jednoprostorového objektu XL o rozměrech 5×5 m se stěnami zhotovenými z kamenů kladených nasucho o síle 0,6 m, jenž byl zahloubený jen 0,6 m. Má šikmý upravený vstup obdobný u kolonizačních provizorií. Na ploše výzkumu máme tedy vedle sebe tři jednoduché jednoprostorové objekty, které měly velmi krátkou životnost, neboť v rychlém sledu byly vybudovány zahloubené objekty s opačnou orientací. V dochovaném archeologickém materiálu se tato hektická činnost dá velmi těžko rozpoznat. Jak jsme již uvedli výše, analogie k osadě v Rýmařově nebude možné hledat v dochovaných předměstských provizoriích nebo na venkovských sídlištích, ale na specializovaných sídlištích. Osídlení na dnešní Bezručově ulici působí dojmem jednoduchých přístřešků, postavených bez urbanistické koncepce, které poskytovaly ochranu před nepohodou pro horníky nebo procházející obchodníky. Obdobu můžeme hledat tedy v horských provizoriích, nabízí se zaniklé horní město „Bleiberg“ v lokalitě Sachsenburg-Treppenhauer v Krušných horách (Schwabenicky 1997). Zajímavé paralely nacházíme také v domovské oblasti kolonistů. V Duryňsku, na zaniklé osadě Hugenworbis u vesnice Breitenworbis, byl odkryt v usedlosti částečně zahloubený objekt o rozměrech 4,2×5 m se šikmým vchodem. Základy jsou pak zhotoveny z lomového kamene, nad nimi byla samonosná konstrukce nejspíše s proplétanými stěnami (Timpel-Reusse 1986, Zimmermann 1998, 114). Další velmi pěknou analogií jsou objekty odkryté ve městech Lihula (Leal) a Haapsalu (Hapal) v západním Estonsku. Také zde se angažovali němečtí kolonisté kolem poloviny 13. století, tedy ve stejném čase jako v Rýmařově a postavili si naprosto totožné provizorní objekty. Základy postavené ze žulových valounů, ostatně nic jiného nebylo po ruce, měly rozměry 4,3×5,5 m, zahloubené jen 0,4 m (v místní terminologii vedené jako Halbkeller) a nad nimi byla srubová konstrukce. Tedy jednoduchá stavba sloužící jako provizorium pro prvních x-let. Pokud si dobře přečteme odborné studie vidíme, že zjištěná situace v Rýmařově může přispět k diskusi o využití

Obr. 2. Ukázky keramiky z objektů 1. fáze.

jednoduchých zahloubených staveb se šikmým vstupem. Čtyři objekty v těsné blízkosti a navíc v řadě prakticky vylučují jakékoliv nadzemní přístavby. Nepochybně se jednalo o samostatné stavby s delší obytnou funkcí. Naši tézi ještě podpírá objekt XIX, který má na stěně proti vstupu umístěn dýmník, otopné zařízení, které se jinde neobjevuje. Při posuzování těchto fenoménů musíme vycházet z konkrétních náleзовých okolností. Zcela jiná je situace v Brně, kde nepochybně objekty poskytly útluk v kritické první zimě a ekonomicky silní měšťané si mohli záhy postavit nadzemní domy, odlišně musíme chápat situaci v Rýmařově, kde zcela chybělo zemědělské zázemí a chudý kraj příliš výnosný nebyl. Zahloubený objekt tedy spíše domem s delší užitnou funkcí a nikoliv provizóriem.

Sledování stavebních aktivit pak prokázalo zahloubené objekty západně od doposud publikované plochy, jsou dokumentovány jen zčásti a také neznáme jejich zázemí, tedy zda se jednalo o samostatné solitery či součástí usedlostí. Je zcela nepochybné, že jsou rozmls-těny na terase nad Podolským potokem a dokumentují shlukový charakter osídlení. Mohou také být dokladem konzolidace osídlení po roce 1300, kdy zemědělské osídlení v okolí města začalo převažovat nad hornictvím a půda byla řádně, dle tehdy platných regulí roz-parcelována. Nepřímým důkazem naší smělé hypotézy je mapa janovického panství z roku 1747 zhotovená vynikajícím zeměměřičem Surgentem za 1 200 zlatých, na níž v místech bývalé vrcholně středověké osady je nápis „Locus ubi antea urbs... Römerstadt“, tj. místo založení starého města Rýmařova. Pokud přeneseme hranice plužin do současné mapy s milým překvapením zjišťujeme, že její hranice respektují původní středověkou zástavbu, zejména pak v místech západně od kumulace objektů (obr. 1). Ale to jsme již ve svých úvahách daleko.

Závěrem můžeme konstatovat, že v Rýmařově byla zachycena část sídelního útvaru, který se vznikal ve složitých ekonomických, ale také etnických podmínkách. Je nepochybné, že v první půli 13. století krajem procházeli obchodníci a prospektoři, většinou mluvící místním jazykem. Po polovině 13. století v rámci velké kolonizace přišli další osadníci, kteří v zajímavém kraji se snažili získat co nejvíce majetku a na trvalé usazení neměli zájem. Proto ona rychlá stavební aktivita vedená bez jakékoliv urbanistické koncepce. K ochraně kraje byla někdy kolem poloviny 13. století zřízena jednoduchá fortifikace na druhé straně Podolského potoka, někdy v sedmdesátých letech v jeho blízkosti pak založe-no institucionální město na pravidelném půdoryse a záhy ohrazeno jednoduchou hradbou. Tak ztratila osada na Bezručově ulici svůj význam a postupně zpus-tla.

Literatura

- GOŠ, V., 1984: Sídlištní objekty slovanské osady v Mohelnici, ČSIM, série B 33, 221–252.
GOŠ, V.–NOVÁK, J.–KAREL, J., 1985: Počátky osídlení Rýmařova, Pam. arch. LXXVI, 184–227.
PÄRN, A., 2001: Über die Hausbauentwicklung in Westestland im 13. bis 15. Jhd. 595–602, Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum III: Der Hausbau, Lübeck 2001.
TIMPEL, W.–REUSSE, H., 1986: Archäologische Untersuchungen auf der Wüstung Hugenworbis bei Breitenworbis, Kr. Worbis, Ausgrabungen und Funde, 31, 231–234.
SCHWABENICKY, W., 1997: Hausbau in Hochmittelalterlichen Bergbausiedlungen der sächsischen Erzgebirges, Život v archeologii středověku, Praha.
SMETÁNKA, Z., 1994: K problematice trojdílného domu v Čechách a na Moravě v období vrcholného a pozdního středověku, Mediaevalia archaeologica Bohemica 1993, Památky archeologické-Supplementum 2, Praha.
ZIMMERMANN, W. H., 1998: Pfosten, Ständer und Schwelle und der Übergang vom Pfosten – zum Ständerbau. Eine Studie zu Innovation und Beharrung im Hausbau, Probleme der Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet, 25, Oldenburg, 9–241.

Tato studie vznikla v rámci grantu č. 404/01/0490 Archeologie středověkých měst v českých zemích.

Anfänge der Stadt Rýmařov (Römerstadt). Neue Erkenntnisse über die Vorlokationsbesiedlung

Die Stadt Rýmařov (Römerstadt) liegt im Vorgebirge des Gesenkes in der Seehöhe fast 600 m an der Trasse zwischen den ältesten Städten Mährens Bruntál (Jägerndorf) und Uničov (Mährisch Neustadt). In den siebziger Jahren des vorigen Jhs. wurde ein Teil der Siedlung, die am Rande der mittelalterlichen Stadt und des Podolský-Baches lag, erforscht. Die Ergebnisse der archäologischen Grabung wurden in der Zeitschrift Památky archeologické im Jahre 1985 publiziert.

Weitere Erforschung und auch neue Erkenntnisse von den Anfängen des dreiteiligen Hauses zwingen zur Korrektur einiger veröffentlichten Thesen. Weitere Terrainarbeiten zeigen, daß mehrere einfache Siedlungsobjekte aus der früheren 1. Phase die Keramik der sog. jungburgwallzeitlichen Tradition enthalten. Es handelt sich um einfache aus Grafitton erzeugte Töpfe mit Gesimsrändern. Diese Keramik zeugt für eine Station, die an der Kommunikation zwischen beiden Städten in den Jahren 1220–1250, oder 1270 existiert hat. Ein weiteres Problem ist mit dem dreiteiligen Haus IX verbunden. Ohne Zweifel handelt es sich um zwei selbständige einräumige in einer Reihe stehende Objekte mit dem früher veröffentlichten Objekt Nr. XL. Für die Objekte dieser Art finden wir Analogien auf dem Kolonisationsgebiet und auch in den neubesiedelten Gebieten vom westlichen Estland. Die ganze Siedlung wirkt sehr chaotisch. Es fehlt auch irgendeine urbanistische Konzeption, die diese Siedlung in Rýmařov den bekannten Kolonisationsstädten, z. B. Hradištko Sekanka oder Staré Mýto bei Tisová annäherte. Neue Erforschung hat Objekte außerhalb der Zentralfläche dokumentiert. Ihre Eintragung in die Landkarte der Janovicer Herrschaft vom Jahr 1747 deckt sich mit den Flurgrenzen überein dort, wo „Locus ubi antea Römerstadt“ eingeführt ist. Es zeigt sich, daß die Tradition in dieser Landschaft noch lebhaft war.

Abbildungen:

1. Rýmařov (Römerstadt) – Bezručgasse. Gesamtplan der freigelegten Objekte aufgrund der neuen archäologischen Forschungen. Korrigierte Version, die in der Zeitschrift Památky archeologické im Jahr 1985 veröffentlicht wurde. Volllinie – Objekte der 1. Phase aus der Vorkolonisationszeit, leere Linien – stylisierte Steine, Objekte der 2. Kolonisationsphase, schräge Linien – Objekte der 3. Phase, gestrichen – teilweise entdeckte Objekte.
2. Keramikfunde aus den Objekten der 1. Phase.